

DE VIERVOUDIGE REVOLUTIE

Enkele opmerkingen over hedendaagse jeugdcultuur

G. C. DE HAAS

Vanzelfsprekend kunnen wij de bespreking van hedendaagse vormen van jeugdcultuur niet losmaken van de maatschappelijke en culturele context waarbinnen deze haar plaats inneemt. Ditzelfde geldt ook voor de paedagogische betekenis ervan, die evenzeer te maken heeft met een algemene maatschappelijke en culturele problematiek, die niet specifiek voor de jeugd, maar voor de gehele samenleving geldt. Deze noodzakelijk interdisciplinaire benadering doet licht het misverstand postvatten dat alleen in algemeen sociologische zin over de jeugdcultuur en over de opvoedende en vormende betekenis hiervan gesproken kan worden. We moeten erkennen dat in verreweg de meeste beschrijvingen van hedendaags jeugdgedrag een sociologisch-beschrijvende werkwijze overheeft ¹. Dit is waarschijnlijk te wijten aan het achterblijven van de paedagogiek bij de sociologische reflectie op de snelle veranderingen die in de tweede helft van de vijftiger jaren in het jeugdgedrag opgetreden zijn. De paedagogische reflectie op het jeugdgedrag heeft in onze eeuw haar hoogtepunt en voorlopig eindpunt bereikt in de jeugdbewegingssituatie. De bloei van de Duitse ontwikkelingspsychologie en paedagogiek vóór de oorlog heeft de stoot gegeven tot een al even florissante beoefening der paedagogiek in Nederland, omdat immers het object, de jeugd, zowel in Duitsland als in Nederland in eenzelfde situatie verkeerde, namelijk de jeugdbewegingssituatie, zodat paedagogische analyses, ervaringen en opvattingen gemakkelijk uitgewisseld en toegepast konden worden. In mindere mate geldt dit ook voor de Amerikaanse en Engelse paedagogiek van destijds. Op het ogenblik verkeert de paedagogische reflectie op het gedrag van met name de oudere jeugd in haar vrijetijdsmilieu in een latente crisis. In studierapporten, de laatste jaren verschenen, over jeugdwerk voor boven-zestienjarigen blijkt de paedagogische inbreng of een mislukking geworden of zelfs geheel achterwege gebleven te

¹ Zie een overzicht van recente litteratuur van mijn hand, „Litteratuur over jonge mensen in de maatschappij”, in „Tijdschrift voor maatschappelijk werk”, 21e jrg., nr. 15, september 1967.

zijn². De paedagogiek richt zich thans vooral op de kinderleeftijd en op onderwijs en internaatwerk; voorzover er van paedagogische bemoeïing met oudere jeugd sprake is, blijkt deze vooral op sociaal-zwak en dissociaal jeugdgedrag betrekking te hebben³. In feite is dit geen paedagogische, maar een jeugdpsychiatrische benadering⁴. Kortom, de overvloedige stroom van ontwikkelingspsychologische litteratuur en paedagogische litteratuur, die vóór de oorlog zo rijkelijk vloei-
de, blijkt thans bijna geheel opgedroogd.

Jeugdbewegingssituatie

Al te gemakkelijk werd en wordt in de paedagogiek een algemene paedagogische situatie vereenzelvigd met de gedateerde jeugdbewegingssituatie. Als paedagogische kenmerken van de jeugdbewegingssituatie moet wel in de eerste plaats de verticale richting van de paedagogische relatie genoemd worden. Populair gezegd: de overdracht van waarden en vaardigheden geschiedde van boven naar beneden, door mensen die het „wisten” jegens jongeren die het „nog niet wisten”. Het sterke emancipatiebesef van de jeugdbewegers en de grote bereidheid van de jeugd om zich de paedagogische waarden en culturele informatie en instructie eigen te maken, werkten op den duur onaantastbaar hiërarchische verhoudingen in de hand. De leidersfiguur heeft zich tot een der krachtigste stereotiepen van de jeugdbeweging ontwikkeld. De paedagogische waarden behelsden vooral eerbied voor het onbedorvene, zuivere en autonome van natuur, geest en lichaam die in wederzijds verband met elkaar polemisch in stelling gebracht werden tegenover de maatschappij, bedorven door commerciële winstbejag, door decadentie van sociale instellingen, zoals huwelijk en gezin, door de culturele bevoorrechtiging van de maatschappelijke élite. De jeugdbeweging stond op economisch gebied een antimaterialistische houding van spaarzaamheid en onthouding voor, op sociaal gebied het spontane, vrije, sociaal afstandloze verkeer tussen individuen, groepen en sexen en op cultureel gebied een zo massaal mogelijke participatie in cultureel genot en artistieke vaardigheden. Dit uitte zich in een overspannen artisticisme: aan volksdansen, kringspelletjes, pottenbakken.

² Zo bijvoorbeeld het studierapport inzake jeugdwerk voor boven-zes-tienjarigen „t Zwaarste van ons werk”, uitgave Moderne jeugdraad, Amsterdam, 1964.

³ Vergelijk G. Mik, *Onaangepaste pubers*, Groningen 1965.

⁴ Een overtrokken eenzijdig psychiatrische benadering acht ik aanwezig in F. van Ree, *Botsende generaties, een studie over sociopathie en ambivalentie*, Assen 1968.

verven, figuurzagen en pitriet vlechten werd gelijkelijk grote paedagogische en artistieke waarde toegekend. Het is begrijpelijk dat moderne muziekpaedagogen en cultuurcritici met enige afschuw terugblikken op de jeugdbewegingsperiode⁵; aan de andere kant heeft de jeugdbewegingscultuur een vruchtbare invloed gehad op de sociale en culturele vorming van een groot deel van de jonge generaties van destijds, die anders daarvan verstoken zouden zijn gebleven. Wèl is thans de vraag aan de orde of de paedagogische betekenis van allerlei vormen van kunstnijverheid, culturele groepsarbeid, van anticommerciële voorwaarden van jeugdrecreatie, van het universele ideaal van autodidact en amateur überhaupt, die in het jeugdwerk zijn blijven voortbestaan en die in allerlei inderwijsvormen zijn geïntroduceerd, nú nog actueel is en van toepassing op de naoorlogse jeugd, wier vrijetijdsbesteding een geheel ander behoeftenpatroon is gaan vertonen.

Die skeptische Generation

We hebben het tenminste aan de sociologen te danken dat op wetenschappelijk verantwoorde wijze het naoorlogse jeugdgedrag beschreven kon worden. Is hierin het paedagogisch engagement bewust achterwege gelaten? Neen, veeleer is de verbinding van sociologie met paedagogiek, ondanks oprechte pogingen, mislukt, althans bij één der eminentste vertegenwoordigers van de „jeugdkunde” van na de oorlog is dit het geval: Helmut Schelsky, die met zijn „Die skeptische Generation” het grote standaardwerk over de jeugd van na de oorlog het licht deed zien⁶. Het jeugdgedrag in de moderne samenleving kan niet meer als een sociaal en paedagogisch verschijnsel in reïncultuur, dat wil zeggen in het licht van de jeugdbewegingssituatie, gezien worden. De jeugdbewegingsperiode is definitief voorbij; de figuur van de goed verdienende en consumptief ingestelde jonge arbeider heeft zich tot een nieuw stereoriep ontwikkeld; dat heeft vóór Schelsky reeds Bednarik gesignaleerd⁷. De jonge mensen worden niet meer gedreven door idealen van zuiverheid en onthouding, door een toekomstbesef van lange adem, maar lijken bezeten van de materiële gunsten van de naoorlogse

⁵ Illustratief zijn de critische opmerkingen van Theodor W. Adorno in zijn bundels *Dissonanzen*, Göttingen 1963, en *Ohne Leitbild*, Frankfurt a.M. 1967.

⁶ H. Schelsky, *Die skeptische Generation*, Düsseldorf/Köln, 1957.

⁷ K. Bednarik, *De jonge arbeider van deze tijd, een nieuw type*, Utrecht 1959.

welfare state: een eigen mode en consumptiestijl, een eigen gedragspa-

troon en jargon die evenwel geheel samenvallen met de driftige dynamiek en het overvloedig aanbod van cultuurelementen en economische, „materialistische” gedragspatronen van de Anglo-amerikaanse markt die snel na 1945 Europa's jonge generatie veroverde.

De Anglo-amerikaanse film, muziek (de jazz in vele vormen), spijkerbroek, kauwgum, lectuur werden in massale overdaad over de jeugd uitgestort. Zoals een vooroorlogse jonge generatie haar identiteit beleefde in het „wandern”, in de „Wanderlieder” en in haar proletariër mode en vagantenkledij, zo kwam het in Nederland in de vanuit Amerika overgewaaide rock-'nd-roll-beweging voor het eerst tot een openlijke en collectieve manifestatie van de jeugd: „dit willen wij”⁸.

Maar wat wilde zij? Alleen maar muziek en de daarbijbehorende dans? Het leek er wel op en het lijkt er nog steeds op; de invloed en betekenis van de muziek zijn eerder toegenomen dan minder geworden. Met het woord „beat” kan welhaast een hele generatie en een totale jeugdcultuur aangeduid worden.

Anomie

Zes jaar na „Die skeptische Generation” verschijnt van de hand van Schelsky een studie over de universiteit en haar betekenis voor de moderne samenleving⁹. Het is een bewijs van Schelsky's bijna helderziende intelligentie dat hij reeds enkele jaren voordat de universitaire revolutie in Europa uitbrak, vermoedde dat het brandpunt van de educatieve en paedagogische crisis van de oudere jeugd niet in het gezin, niet in de beroepssituatie, niet in het leger en in de politiek, maar bij de universiteit zou liggen. Het is tegelijkertijd min of meer de tragiek van Schelsky dat hij, op het moment waarop hij de sociologisch-beschrijvende werkwijze verlaat en zich uitdrukkelijk gaat bedienen van een historiserend-paedagogische benadering, faalt in het juiste verstaan van de paedagogische en educatieve crisis van de adolescenten. De burgerlijke opvoedingsidealen van Wilhelm von Humboldt, auteur van de moderne Duitse universiteitsidee, houdt Schelsky de jonge studentengeneratie vermanend voor ogen. De titel van dit boek luidt veelzeggend: „Einsamkeit und Freiheit”, maar waar Schelsky een „theoretische Universität” voor ogen zweefde, ontstond de „kritische Universität”. De paedagogische en educatieve bezinning en heroriëntatie voltrekken

⁸ Zie voor de geschiedenis van de jeugdbeweging de uitstekende beschrijving van G. Harmsen, *Blauwe en rode jeugd*, Assen 1961.

⁹ H. Schelsky, *Einsamkeit und Freiheit, Idee und Gestalt der deutschen Universität und ihrer Reformen*, Hamburg 1963.

zich niet in een zelfgekozen isolement, maar vinden plaats in een agressief cultureel, educatief, sociaal en politiek engagement, in een drif-tige behoefte aan maatschappelijke participatie, aan politieke zeggen-schap, aan culturele rebellie. Mag het verwondering wekken dat de door Schelsky voorgestane verbinding tussen sociologie en paedagogie uit-liep op een onverwachte boedelscheiding tussen nog enigszins bruikbare sociaalpsychologische descriptiemethoden en anderzijds buiten werking gestelde sociologische, historische en paedagogische normen en ideeën? Immers, ook de sociologische beschrijvingen, aanvankelijk alleszins verhelderend voor een goed begrip en juist verstaan van de situatie en positie van de huidige jonge generatie, zijn uitgemond in een al te uiter-lijk en al te mechanisch verklaren van het jeugdgedrag, vanuit de geda-teerde visie op de „society in reconstruction”. De laatste en voorlopig hoogste wijsheid van de zijde der sociologen is wellicht de toenemende erkenning dat onze samenleving in een toestand van anomie verkeert, in een uiterste verwarring die aan de consolidatie van definitief nieuwe vormen en normen voorafgaat, terwijl de oude, traditionele instituties en gedragsregels reeds in discredit of zelfs verloren zijn geraakt ¹⁰.

Storingen in het evenwicht

Het is verleidelijk de ondoorzichtigheid – althans vanuit wetenschap-pelijk beschrijvend gezichtspunt – van het jeugdgedrag te verklaren uit de genoemde anomie, die haar invloed dan wel zeker moet doen gelden op de verhoudingen tussen jeugd en samenleving en tussen recreatie en vorming van jongeren zelf. Maar evenals het begrip anomie uit een vroe-gere periode van sociologische reflectie stamt, zo ook kent de jeugdso-ciologische litteratuur de beschrijving van invloeden van maatschappe-lijke evenwichtsstoornissen op het jeugdgedrag. Uitdrukkelijk vermeldt Van Hessen dat telkens, wanneer in de geschiedenis van massale en openlijk aan de dag getreden jeugdrellen en generatieconflicten sprake is, wel degelijk verstoringen van het maatschappelijke evenwicht mede een rol van belang spelen ¹¹. Het is hierbij niet goed meer mogelijk met het eenvoudige model, dat de oude theorie van het generatieconflict (nog uit de school van Comte) biedt, de huidige situatie te beoordelen, omdat

¹⁰ Het is niet verwonderlijk dat vanuit de fenomenologie en sociologie van de godsdienst het eerst weer de anomie van stal is gehaald, na-melijk door Sierksma en Goddijn.

¹¹ J. S. van Hessen, *Samen jong-zijn*, Assen 1965, blz. 32.

Voor een bespreking van het „generatiemodel”, zie mijn „De onvoor-ziene generatie”, Amsterdam 1966, blz. 26 e.v.

wij immers inmiddels wel weten dat de maatschappelijke processen niet alleen bepaald worden door een simpele opeenvolging van elkaar aflossende generaties. Dit blijkt wel uit een simpele opsomming van verschillen tussen ouderen en jongeren, zoals een Amerikaanse tiener die ziet, weergegeven in het aardige boekje van Grace Nies Fletcher ¹²:

„- Wij zijn de eerste generatie in de geschiedenis van mensen, die beter op de hoogte zijn van de wetenschappelijke en technische vooruitgang dan onze eigen ouders;

„- Waarvan het levenstempo dat van de straalmotor evenaart;

„- Die de hele wereld in hun zitkamer hebben. De Telstar en de Early Bird, die alle hoeken van de aarde afspieden zijn net zo vanzelfsprekend als patat en cola. Als we onze t.v.-hapjes knabbelen, zien we hoe een boeddhistische monnik zichzelf in brandt steekt in Vietnam voor wat hij gelooft; we zien De Gaulle orakelen; de studenten in Panama in opstand of in Indonesië, of het trieste heengaan van de grootste mannen van onze eeuw;

„- Die worden overspoeld met zoveel materiële eigendommen en zoveel mogelijkheden van onderwijs. We vinden het vanzelfsprekend dat er kosteloze openbare scholen bestaan, beurzen, studietoelagen vanuit het bedrijfsleven en studievoorschotten van de regering;

„- Die in gezinnen zijn opgegroeid, waarin morele waarden even snel zijn veranderd als de wetenschappelijke en medische inzichten. Mijn moeder heeft de pil naast het aspirientje in haar nachtkastje liggen, wat is er verkeerd aan om sexuele ervaring op te doen voordat je gaat trouwen?

... En als mijn ouders mijn natuurkundeboeken niet eens kunnen begrijpen, moet ik dan maar aannemen dat ze niet ouderwets zijn in hun ideeën over wat wel en wat niet door de beugel kan?;

„- Die opgegroeid zijn met de atoombom aan een zijden draadje boven ons hoofd - maar we zijn niet bang. We maken er ons niet druk over of we al of niet 's nachts een Geigerteller nodig hebben, dat is je reinste verspilling van energie... Wat ik wel kan is mezelf inzetten... Ik bedoel, ik kan mijn handen uit de mouwen steken om de economische en rassen-ongelijkheid te bestrijden, niet alleen in mijn eigen land, maar in elk land waar mensen bang zijn en aan honger lijden. De grenzen worden vandaag aan de dag alleen economisch en sociaal bepaald;

„- Die nu iets willen doen en niet morgen aan de rassenhaat en an-

¹² Grace Nies Fletcher, Er zit muziek in de jeugd, Den Haag 1968, blz. 22 e.v.

dere internationale spanningen;

„- Die op zoek zijn naar een God, die groot genoeg is om te passen in deze eeuw van de ruimtevaart”.

De viervoudige revolutie

„Marx stelde de essentiële menselijke problemen altijd uit tot ná de revolutie. Maar het is al na de revolutie”, schrijft hippie-auteur Kupferberg in een van de vele blaadjes van de Amerikaanse undergroundpress¹³. Welnu, dat klinkt misschien wat overdreven, maar aan de andere kant dienen we niet uit het oog te verliezen dat de anonieme tieners en de geprofileerde hippies in wezen en in feite met dezelfde problemen zitten, die de hippies — en ten onzent enige tijd geleden de provo's — weliswaar scherp en weinig genuanceerd, maar juist daarom helder en ondubbelzinnig naar voren brengen. Er is verschil in opvatting en woordgebruik en wanneer bij de ideologen van de jonge generatie het woord revolutie valt, worden in dit artikel eerder de begrippen anomie, evenwichtsstoornis en crisis gebruikt. Maar laat dit niet verhullen dat ik het verder geheel eens ben met Kupferberg, wanneer hij zegt „But it is *now* after the revolution”. Daarop kan niet genoeg de nadruk gelegd worden. Kupferberg geeft een goede werkhypothese en uitgangspunt, wanneer hij vervolgt: „The revolution (or revolutions) that have *already* occurred are as follows:

1. the sexual revolution: basic because it liberated the bound-in personal energies of entire generations, of entire nations
2. the automation revolution: in 20 years it made all previous economic thot obsolete
3. the artistic revolution: it brought art into life with such force that the two are now inseparable
4. the psychedelic revolution: it built on the sexual & scientific revolutions to create new universes¹⁴.

Sex en dynamiek

Nu het tot gewoontevorming is gekomen anticonceptionalia buiten het huwelijk te gebruiken, blijkt een van de gevolgen hiervan niet een toenemende, maar een afnemende sexuele problematiek. In de aardige

¹³ The Hippie Papers, edited by Jerry Hopkins, Signet Books, New York 1968, geeft een voortreffelijke bloemlezing van de Underground Press.

¹⁴ The East Village Other, New York, February 15, 1967, opgenomen in The Hippie Papers, o.c. blz. 29.

film „Sex is overal?” zegt een meisje: „Want er wordt toch geëxperimenteerd, hè?, en dat is geloof ik ook wel goed, want dan liever zo experimenteren, dat je er geen gevolgen van hebt in de vorm van een kind, waar je dan nog niet aan toe bent.”¹⁵ Door het wegvallen van het taboe van buitenechtelijke procreatie blijkt nu pas welk een belemmerende werking van dit taboe uitgegaan is; let wel: niet zozeer een belemmering van het promiscue gedrag, maar van de motorische en psychische dynamiek van de jonge mens in het algemeen. Uit recent onderzoek is mij niet gebleken dat door de introductie van anticonceptionalia de promiscuïteit onder jonge mensen buiten de traditionele proporties toegenomen is¹⁶. De traditie van het monogame huwelijk wordt niet wezenlijk bedreigd en gedevalueerd door de anticonceptionalia. Eerder kunnen we zeggen dat het tijdperk van de dubbele moraal voorbij is. De huwelijksluiting behoeft niet meer een abrupte overgang van jong-zijn naar maatschappelijk volwassen-zijn te betekenen; zij vormt nu de afronding van een sociaal proces van contact leggen, een partnerrelatie opbouwen, en een wederzijdse exploratie van lichamelijke en geestelijke overeenstemming¹⁷.

Wat wèl in toenemende mate door jeugdonderzoekers verondersteld wordt, is dat de explosie van energie die we de laatste jaren bij de jonge generatie kunnen waarnemen, in grote mate wel het resultaat moet zijn van het wegvallen van de dreiging van sexuele taboes, die op vroegere generaties vooral tijdens haar jeugd zo een remmende werking hebben uitgeoefend. Kon vroeger het jeugdgedrag en de jeugdcultuur in betrekkelijk statische concepties beschreven worden, nu worden deze concepties zelf door de vrijkomende dynamiek uit haar verband gerukt. Wanneer in het aan deze tijd voorafgaande cultuurbestel over de jeugd gesproken werd in de haar meest kenmerkende gedaante, die van de jeugdfolkloristische groepsvorming, sprak men beeldend van de „ongehuwde jongelingsschap”. Van Hessen wijst er op dat nog een paar generaties terug het huwelijk de definitieve en abrupte grens tussen jeugd en volwassenheid aangaf. Welnu, op het ogenblik heeft het huwelijk nog wel degelijk betekenis als indicatie van volwassenheid (in

¹⁵ In bezit van de Nationale Federatie voor de Geestelijke Volksgezondheid, Amsterdam.

¹⁶ In door Buikhuisen (Achtergronden van nozemgedrag, Assen 1965) onderzocht nozemgedrag blijken de anticonceptionalia geen veranderingen gebracht te hebben in het sexuele gedrag.

¹⁷ Dit wordt uitvoerig beschreven in Viggo Graf Blücher, *Die Generation der Unbefangenen, zur Soziologie der jungen Menschen heute*, Düsseldorf-Köln, 1966.

de zin van sociaal geconsolideerd engagement), maar het heeft zijn afbakenende betekenis grotendeels verloren. Het huwelijk is niet meer de absolute scheidslijn tussen twee statische concepties, maar zij is de afsluiting en afronding van een sociaal proces, waarvan de aanvang in de vroege adolescentie ligt en het globale eindpunt een eind weegs in de persoonlijke en maatschappelijke volwassenheid — een reden om de nog steeds gangbare leeftijdsindelingen waarin begrippen jeugd en volwassenheid als statische verschijnselen gepast worden, te herzien, of beter nog, geheel achterwege te laten. „Ik zie het dus zo dat je dus, dat je dus gewoon om bevrediging te krijgen — dat is dus een afronding van een huwelijk — dat je dus ook lichamelijk dus met elkaar overeenkomt. En dat je dus ook geslachtsgemeenschap — dus harmonieus — kan plegen met elkaar,” aldus een jongeman in de film „Sex is overal?”.

Automatie

Prof. Beets meende, na terugkeer van een studiereis dit jaar langs Amerikaanse universiteiten, dat de massale dynamische beweging op de universiteitscampussen — die inmiddels ook naar de Europese universiteiten overgeslagen is — mede veroorzaakt kon worden door het vrijkomen van energie door het wegvallen van sexuele taboes. Ten aanzien van de beleving van de beat kunnen we ditzelfde zeker ook staande houden. Maar welke rol spelen mechanisering en automatisering van de arbeid? We zijn helaas nog ver verwijderd van de idylle van de homo ludens, ja zelfs van de societas ludens, waarvan de provo's ons een even stoutmoedig als apocalyptisch beeld hebben voorgehouden. Op het ogenblik zullen we moeten volstaan met enige constatering die aanzienlijk minder optimistisch getint zijn. Ten eerste willen we wijzen op de algemeen verbreide vrees bij de jonge generatie voor haar sociale en economische zekerheid in de toekomst; een vrees waarvan tal van zogenaamde computerinstituten op het ogenblik gebruik maken om gegadigden te winnen voor hun peperdure cursussen voor computer-programmering. Een bedenkelijk verschijnsel! Door de verscherpte selectie door psychotechnisch onderzoek in opdracht van ondernemingen en instellingen bij hun personeelswerwing wordt een toenemende schare achterblijvers gekweekt, waarvan de kenmerken van een sociaal en economisch bedreigde groep steeds meer in het oog springen¹⁸. De

¹⁸ Michael Young besteedt op satirische wijze aandacht aan dit probleem in zijn „The Rise of Meritocracy”; P. Thoenes heeft in Nederland het eerst hierop de aandacht gevestigd in „De achterblijver — de dysfunctie van het maatschappelijk selectieproces”, in Bestek, brochurereeks van de Moderne jeugdram, Amsterdam.

weerslag hiervan is duidelijk aan te treffen in de vrijetijdsbesteding, waar vooral deze jongeren een soms aggressief gedrag ten toon spreiden.

Een tweede opmerking betreft het beroepsonderwijs, waaromtrent bij vele jongeren gerechtvaardigde scepsis heerst. Meermalen trof mij in gesprekken met jonge mensen een toon van verwijt of onverschilligheid, omdat het diploma van de beroepsopleiding die ze volgden, over enkele jaren zijn betekenis verloren zal hebben, omdat inmiddels de ontwikkelingen in de betreffende bedrijfstak een geheel nieuwe opleiding noodzakelijk zullen maken. Hierbij komt nog dat mij veelvuldig de klacht bereikt over de ondoelmatigheid van de bestaande opleidingen: van een zeevaartschool kwam mij ter ore dat hier alleen over stoommachines als krachtbronnen gedoceerd wordt, terwijl toch bekend is dat de stoommachine snel in onbruik raakt in de scheepsbouw. Hier speelt het verschijnsel van de educatieve retardatie in de onderwijsprogrammering en vooral bij het lerarencorps een rol — een kwestie die ik elders uitvoeriger toegelicht heb¹⁹. Een derde probleem dat hiermee samenhangt, is het feit dat vooral de jonge man zich in zijn beroepskeuze nog steeds in hoge mate laat leiden door het beroep dat zijn vader uitoefent. Al evenzeer een bedenkelijk verschijnsel in een maatschappij waarin de traditionele beroepen in aantal afnemen.

Samenvattend: de voortgaande mechanisering en automatisering brengen onrust en onzekerheid bij de jongeren teweeg. Is dit een reden waarom de meisjes tegenwoordig op steeds vroegere leeftijd huwen? In onvoldoende mate worden deze spanningen in het vrijetijdsmilieu paedagogisch benaderd en opgevangen en zeker in educatief opzicht in het onderwijsmilieu. Dat voor deze onzekerheid een uitlaatklep gezocht wordt in het milieu van het samen jong-zijn, spreekt vanzelf.

Kunst en leven

Kupferberg spreekt van de artistieke revolutie en dat is nauwelijks teveel gezegd van de geweldige omvang van in de eerste plaats de muziekbeleving in de hedendaagse jeugdcultuur. Laten we hieraan meteen toevoegen dat de muziek de draagster is van allerlei politieke, sociale, culturele en artistieke waarden die dikwijls niet van elkaar los te maken zijn. Ook is het goed te wijzen op de preventieve en restauratieve betekenis van de jeugdcultuur in het algemeen en zeker ook van de mu-

¹⁹ In *Jeugdbeleid en welzijnsbeleid*, Fase, kaderblad *Moderne jeugdraad*, Amsterdam 1968, 7e jrg.

ziek in het bijzonder: „although teenage culture may sometimes act as a preparation for the delinquent tradition, as its critics would have it, there seems little doubt that it often serves the functions of prevention and restoration.”²⁰ Er heeft zich een muzikaal en rythmisch universum ontplooid, bijkans ondoordringbaar voor ouderen, d.w.z. de volwassenen, waarin een generatie zingt, leeft, luistert, danst, geabsorbeerd, gefascineerd, waarin een weergaloze symbiose van kunst en techniek plaats vindt. Tijdens een avondwandeling dit voorjaar in het Kopenhaagse pretpark Tivoli sloeg ik het optreden gade van een beatband van vier jongens en een meisje, die zich bedienden van twee electronische orgels, twee elektrische gitaren, diverse microfoons en welgeteld drieëntwintig luidsprekers – behoorlijke meubelstukken van 50 bij 1.10 cm. Per maand worden in Nederland ruim 600.000 muziekperiodes door de jeugd gekocht, zoals Hitweek, Muziek Express, Teenbeat. Maar Hitweek is niet alleen een muziekblaadje, het geeft leiding aan een jargon, een levensstijl, een gedachtenwereld die aanzienlijk verschilt van de ouderen: „Te snel beeldt de volwassene zich in dat hij zich kan inleven in het bestaan van jongeren, maar de taal van de jeugd zit voor de oudere vol voetangels en klemmen. Volwassen reclame-makers die zich wagen aan het gebruik van jeugdtaal in bijvoorbeeld advertentie zullen door de jongeren niet alleen geminacht worden maar ook niet begrepen. De advertenties in het jeugdblad Hitweek zijn succesrijker gebleken nadat de redactie van het blad het schrijven ervan overnam van de adverteerders.”²¹

We kunnen alleszins spreken van een mondiale jeugdcultuur; dezelfde teksten en melodieën veroveren ongeveer gelijktijdig de jeugd van verreweg het grootste deel van de wereld; tegelijkertijd moeten we eraan toevoegen dat deze jeugdcultuur gelijkelijk de jongeren vervreemdt van de traditionele levens- en maatschappijvormen. „The country is splitting in two”, schrijft Kupferberg in hetzelfde artikel waarin hij de viervoudige revolutie introduceert; we kunnen ook spreken van de steeds groter wordende afstand tussen het bereik van de „officiële” cultuurinstituten en de actieradius van de jeugdcultuur. Met enige nadruk en

²⁰ David Matza, *Subterranean Traditions of Youth*, in *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, November 1961, pp. 102-118.

²¹ In *Revue der reclame*, 1967, nr. 17, p. 608, waar een samenvatting en bespreking is opgenomen van A. D. Bonnets gerucht makende artikel in *Economisch-Statistische Berichten* van 2 en 9 augustus 1967 over het bestedingspatroon van de Nederlandse jeugd.

met volledige instemming onderstreep ik hetgeen Mays hieromtrent opmerkt: „What goes on in schools, colleges and universities, therefore, is of vital significance for us all. But, while it is clear that schools and colleges help to mould the world of at least a part of the adolescent population, it is equally clear that formal education is not universally influential and effective. There is, in fact, sometimes a clash between the culture of the formal institution and what, for lack of a better term, we may call 'teenage society'. Youth is not so much torn between Sir Charles Snow's two cultures of arts and sciences, as between a culture largely based on working class peer-group solidarity and the commercialised entertainment world, on the one hand, and the individualistic, middle class, high school, and university career system on the other. The two cultures and systems overlap and the cleavage may not prove to be irremediable. But they constitute, nevertheless, a real division and one which expanding educational provision is far from eliminating".²² (Onze vraag is: moeten we de schuldvraag alleen aan het onderwijs adresseren?)

Ditzelfde proces van vervreemding, van totale vervreemding zelfs, van onderwijs, overheid en erkende massamedia jegens de belevingswereld van grote delen der bevolking en vooral van de jonge bevolking wordt gedetailleerd – en daarom des te beangstigender – door Goetschius and Tash²³ beschreven. Wie opmerkt dat het hier een Engelse situatie geldt, mag erop gewezen worden dat de gemiddelde Nederlandse arbeider en teenager uitsluitend naar een niet-erkende radiozender op de Noordzee luisteren. Bovendien is het goed te weten dat de helft van de in Nederland gelezen lectuur door niet-erkende uitgeverijen en boekhandels verspreid wordt. Arbeider en teenager worden niet toevallig in elkaars gezelschap gesignaleerd; de in de Europese cultuurkring (met Widengren mogen we zelfs spreken van de Indogermaanse

²² John Barron Mays, *The Young Pretenders, a study of teenage culture in contemporary society*, London 1965, p. 51.

²³ George W. Goetschius and Joan Tash, *Working with Unattached Youth; Problem, approach, method. The report of an enquiry into the ways and means of contacting and working with unattached young people in an inner London Borough*, London, Routledge and Kegan Paul, International Library of Sociology and social Reconstruction, 1967.

Zie ook Mary Morse, *The Unattached, A report of the three-year project carried out by the National Association of Youth Clubs*, Penguin Books, 1965 (Pelican-uitgave).

cultuurkring, 24) oeroude verbinding tussen derde, c.q. vierde stand en jeugdcultuur is in onze samenleving, ondanks de Aufklärung, weer geheel in ere hersteld.

Psychedelica, anthropologie en psychische dynamiek

Wanneer paedagogische reflectie plaats vindt oog in oog met de situatie van de mens in de moderne maatschappij, zoals Martin Keilhacker deze toepast in zijn „Pädagogische Orientierung im Zeitalter der Technik”, komen inderdaad als belangrijkste vruchten van deze reflectie de beroepsvorming, de volwassenenvorming en de beheersing der massamedia naar voren²⁵. In feite behelst deze opvatting het primaat van de agogie en andragogie boven de paedagogie: het goed recht van de éducation permanente naast instructie en informatie voor jeugdigen. Dit zal evenwel pas te realiseren zijn wanneer de traditionele vooronderstellingen van het volwassenheidsbegrip herzien worden: „Volwassenheid is m.i. een biologisch en psychologisch, maar geen anthropologisch begrip. Vanuit de anthropologie komt de vraag op: wat is een waarachtig mens-zijn bij het kind, de volwassene, de oude mens? In deze zin is niemand geheel volwassen, maar niemand ook geheel kind of geheel oud, omdat niemand een werkelijk ongeschonden mens-zijn realiseert.”²⁶ Alleen vanuit een dergelijke oprechte anthropologische benadering, waarbij we voortdurend vanuit het mens-zijn als onafhankelijke categorie redeneren ten opzichte van de situaties waarin de mensen zich bevinden – en dan kunnen we eventueel, naar gelang de situatie dat uitwijst, gaan onderscheiden in jonge, volwassen en bejaarde mensen –, is het wellicht mogelijk de betekenis te vatten van de geestverruimende middelen in de jeugdcultuur. Het is niet juist hierbij alleen te denken aan inwendig gebruikte middelen zoals L.S.D., marihuana en ander psychedelica, maar ook dienen we te letten op die middelen die in de jeugdcultuur uitwendig aangewend worden „to create

²⁴ Het artikel van Geo Wildengren over „Harlekintracht und Mönchskutte, Clownhut und Derwischmütze”, *Orientalia Suecana*, vol. II, Uppsala 1953 biedt tal van onvermoede aanknopingspunten voor een bredere cultuurhistorische en -antropologische basis van bestudering van kinder- en jeugdcultuur.

²⁵ Martin Keilhacker, *Pädagogische Orientierung im Zeitalter der Technik*, Stuttgart 1968.

²⁶ H. R. Wijngaarden, *Hoofdproblemen der volwassenheid*, vierde druk, Utrecht 1959, waarin Wijngaarden in een aantal voetnoten „Na negen jaar” een aanzet tot antropologische benadering van begrippen als jeugd, volwassenheid en mens-zijn poogt te geven. Hier geciteerd blz. 221.

new universes": de exotische vloeistofverlichting in de beatpaleizen, de muzikale, acoustische en motorische fascinatie, de bizarre kleurenweelde en Bohemianisme. Dit alles is van zeer intensieve beleving tot bijna geheel geneutraliseerde vormen wel op een of andere manier aanwezig onder de teeners. De indruk die dit alles maakt – en eigenlijk zou men zich eens moeten onderdompelen in de sfeer van een beatsociëteit in vol bedrijf — is die van realiteitsvervreemding, van derealisatie, zoals Hugenholtz deze beschrijft²⁷, maar dan derealisatie in de gedaante van wat ik elders de „jeugdfolklore” heb genoemd²⁸. Wat Van Hessen van jeugdrellen en generatieconflicten in historisch perspectief ons meedeelt²⁹, geldt evenzeer voor de aard van de huidige jeugdcultuur. Zoekend naar een theorie waarin deze verschijnselen met elkaar in verklaarbaar verband geplaatst kunnen worden, ben ik gestuit op de crisistheorie die Lindemann en Caplan in de sfeer van de preventieve psychiatrie hebben ontwikkeld: er is sprake van een crisis wanneer het herstelvermogen van de individu niet bij machte blijkt een evenwichtsverstoring op te vangen. In dergelijke situaties kunnen onopgeloste oude conflicten gereactiveerd worden, zodat het actuele conflict met een neurotische reactie beantwoord wordt³⁰. Er valt wat voor te zeggen deze crisistheorie mutatis mutandis te hanteren bij de beschrijving van verschijnselen op het vlak van subculturele groepsvorming van jeugdigen, die in ieder geval dikwijls gepaard gaat met reactivering van oude inhouden en conflicten, of die nu bestaan uit gedateerde politieke ideologieën en maatschappijopvattingen, in onbruik geraakte tradities die we met enige moeite uit het Nederlandse volkskundige arsenaal kunnen opdiepen ofwel oude kunststijlen zoals nu de Jugendstil. De hernieuwde introductie en activering van dergelijke oude culturele en politieke inhouden passen evenzeer in de jeugdsociologische visie van Van Hessen als in de jeugdpsychiatrische kijk van Lindemann en Caplan. In beide theorieën blijken evenwichtsverstoringen en een onvoldoende herstelvermogen bij jeugdige personen en groepen als belangrijkste factoren in het gedrag naar voren te komen. Wanneer wij nu de derealisatie

²⁷ P. Th. Hugenholtz, *Tijd en creativiteit, ontwerp van een structurele antropologie*, Amsterdam 1959.

²⁸ De onvoorziene generatie, o.c.

²⁹ Samen jong-zijn, o.c.

³⁰ Een bespreking van deze theorie trof ik aan in NIK-berichten, uitgave Stichting Nederlands Instituut voor Kinderstudie, Den Haag 1968, in het artikel „Consultatie nader bezien” van Dr. A. F. W. van Meurs en Mr. W. Bruyel.

als het overheersende effect van de „psychedelische revolutie” signaleren en deze derealisatie in verband brengen met de crisistheorie, maar dan in sociaal-psychologisch perspectief, kunnen we tal van uitingen van de hedendaagse jeugdcultuur wellicht beter en doelmatiger beoordelen dan wanneer we uitsluitend psychologisch of paedagogisch of sociologisch te werk zouden gaan.

„Als Gracie je aankijkt, blijft de aarde stilstaan. In een tijdloos moment ben je alleen met haar. Jij en zij samen. Haar grote blauw-grijze ogen nemen bezit van je gedachten, spelen ermee. Het is net alsof ze van alles van je weet, je diepste geheimen kent.

En je hebt er vrede mee omdat je je er niet tegen kunt verzetten. Waarom zou je je ook verzetten? Met haar blikken bevrijdt Gracie je van je angsten. Er bestaat geen oorlog meer, geen geweld, geen honger, geen armoe, geen Biafra, Perzië, Vietnam, of Tsjechoslowakije. Je bent vrij, werkelijk vrij!”³¹. Aldus een gedeelte uit het programma van het optreden van zangeres Grace Slick met de Californische popgroep Jefferson Plane die uiterst geraffineerd bijgestaan door de lichtbeeld-techniek van Glenn McKay's Head Lights in het Amsterdamse Concertgebouw op 15 september dit jaar optrad.

Interdisciplinaire jeugdbenadering

Samenvattend wat aan de orde is gekomen: in het voorafgaande werd opgemerkt dat paedagogische reflectie op het gedrag van de oudere jeugd en met name op het gedrag in het vrijetijdsmilieu, tegenwoordig verwaarloosd wordt, in tegenstelling met de vroegere jeugdbewegings-situatie, die niet alleen een sociale ruimte, maar tegelijkertijd een duidelijke vormingsruimte bood aan een eerdere jonge generatie, die van haar kant daarvan dankbaar gebruik maakte. Na de oorlog ontstaat een nieuw type jeugdige, dat door de ouderen, op het uiterlijke gedrag afgaande, als consumptief wordt beoordeeld. Er is een muzikale beweging gaande en anderzijds een politiek-intellectuele beweging, die leiden tot de brandpunten van hedendaagse onrust en rebellie: de beat en de universiteit. Evenwichtsverstoringen in de verhouding tussen ouderen en jongeren, tussen traditionele waarden en een door techniek en wetenschap geïnspireerd en in de hand gewerkt nieuw ethos blijken met name op het gebied van de seksualiteit, werkgelegenheid en beroepspectief, die zich in het vrijetijdsmilieu uitwerken in een geheel nieuwe cultuurbeleving en psychische en motorische dynamiek. De crisistheorie

³¹ Ontleend aan een verslag van Ruud Kuyper in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 16 september 1968, blz. 8.

biedt een mogelijkheid de in de hedendaagse jeugdcultuur derealiserende factoren in een bepaalde antropologische conceptie te beschrijven. Retardatie van culturele en educatieve instituten leidt tot verwijdering van de jeugdcultuur tot buiten de actieradius van het officiële samenlevingsbestel.

Een resultaat van geheroriënteerde paedagogische reflectie zou kunnen bestaan in de bemiddelingspositie van de paedagoog en van de paedagogiek tussen enerzijds de „teenage society” en anderzijds de élitaire establishment. Het ligt voor de hand dat een interdisciplinaire bezetting van deze „transito-positie” tussen jeugddomein en samenleving zinvoller en vruchtbaarder zal zijn dan een eenzijdige paedagogische bezetting. Samenwerking van mens- en maatschappijwetenschappen en de elkaar aanvullende partiële deskundigheid vanuit interdisciplinair teamverband kunnen voorzien in de leemtes die ontstaan zijn door te specialistische en te geïsoleerde concepties en methoden van bestudering en „approach” van hedendaags jeugdgedrag.

„Curriculum vitae” G. C. de Haas

Drs. G. C. de Haas, geboren 1939, deed aan de theologische faculteit van de Rijksuniversiteit te Groningen, doctoraal examen in judaïca, filosofische anthropologie en pastorale zielzorg. Hij houdt zich thans met de studie der wijsbegeerte bezig. In 1964 werd hij medewerker van de landelijke Stichting Moderne jeugdraad en hij is sinds 1968 stafdocent bij de Part-time Opleiding Cultureel Werk te Amsterdam. Hij publiceerde en bundel essays over jeugd, samenleving en cultuur, „De onvoorziene generatie” (Amsterdam, 1966); hij is medewerker van de Nieuwe Linie en heeft veel artikelen in tal van tijdschriften doen verschijnen.